

CO SE ZA DESET LET BOJE O KANONICKÝ PŘÍSTUP ODEHRÁLO? Childs pětasedmdesátiletý.

Theological Exegesis. Essays in Honor of Brevard S. Childs, Ch. Seitz a K. Greene-McCreight (vyd.), Eerdmanns – Grand Rapids/Cambridge U. K 1999, 396 stran.

Sborník k životnímu jubileu jedné z žijících legend, jíž se americký badatel Brevard Springs Childs již nepochybně stal, je přesvědčivým potvrzením jeho přínosu nejen pro oblast biblistiky, ale také pro oblast systematické a v důsledku také praktické teologie; přínosu jistě nepřehlédnutelného, nicméně intenzivně diskutovaného. To je patrné i ze sborníku samého, kde se řada z badatelů kriticky vyrovnává s jubilatovým myšlením, a to zejména s jeho kanonickým přístupem a s ním spojovanou metodikou.

Nejinak tomu ostatně bylo v předchozím „festschriftu“ věnovaném Childsovi o jedno desetiletí dříve (*Canon, Theology, and Old Testament Interpretation*, G. M. Tucker, D. L. Petersen, R. R. Wilson /vyd./, Fortress Press – Philadelphia 1988), který rovněž nevyznívá jako nekritická chvála všeho, co oslavenec kdy vykonal. První sborník se od druhého výrazně liší. Kde je příčina této odlišnosti? Zdá se, že jedním z důvodů je měnící se pohled na jubilatovo dílo. Zatímco se pětasedmáctiletý Childs ocitá spíše v kruhu expertních biblistů (Gerstenberger, Hanson, Seters, Coats, Jeremias, Rofé ad.), čemuž odpovídá – vyjma první části zabývající se vztahem kánonu a teologie – i „tvar“ sborníku, z něhož je patrné třídní členění hebrejské Bible, druhý sborník naznačuje, kde se jubilatovo dílo v posledním desetiletí spíše prosadilo. Kanonické

důrazy (např. kánon jako *regula fidei*, jako kritérium interpretace a jako kontext církve) nalézají ohlas tam, kde se jedná o vztah církve k Písmu, o systematický popis tohoto vztahu, a o uplatnění Písma v životě církve. Ke slovu se tak dostává zejména systematicko-teologická evaluace kanonického přístupu. Odklon řady biblistů od Childsových postulátů je v posledních letech stále patrnější. Důvodem je neurčitost těchto postulátů (např. teze ahistorického masoretského textu /MT/ jako kánonu recipovaného nadčasovým, tj. v důsledku imaginárním společenstvím víry) jejich nepodloženost kritickými analýzami (kdy a které společenství považovalo MT za kanonický? jaký MT?) a zejména v nich všudypřítomné anatematizování (viz např. *Biblical Theology of the Old and New Testaments*, poslední Childsovo velké dílo, kde jsou vyjma velkých osob minulosti, jako např. Augustina, Kalvína a Luthera, kritizováni nejen známí oponenti kanonického přístupu Barr a Barton nebo badatelé, kteří mají pro tento přístup pochopení a snaží se jej učinit životaschopnějším, jako např. Brueggemann a Sanders, ale také Childsovi kolegové z Yale Meeks a Lindbeck, přičemž právě druhý z jmenovaných svou teorií intratextuality nabízí snad nejpříhodnější nástroj pro tvůrčí a dnes přijatelné rozvedení kanonického přístupu jako takového).

Důvod rozchodu Childse s „vždy kritickými“ biblisty popisuje ve druhém ze sborníků Roy A. Harrisville ve stati *What I Believe My Old Schoolmate Is Up To*. Childs prý ve svém přístupu geniálně spojil deskriptivní a konstruktivní prvky biblické interpretace, tedy primárně historicky zaměřené bádání a následnou teologickou reflexi, a tím překonal „železnou oponu“, již zejména kritické biblické metody stavěly mezi minulost a přítomnost (str. 7–8). Proto Childs podle Harrisville mohl kriticky odmítnout nejen Sundbergovy a Swansonovy diachronní sondy do procesu růstu biblické literatury, jenž byl zakončen více či méně uzavřeným kánonem, ale také Ricoeurův důraz na – řekněme synchronní – funkci biblických symbolů jako látek způsobilých ke vždy nové interpretaci, při níž se historický vývoj textů považuje za podružný.

Je již věcí každého z čtenářů, zda Harrisvilleův jistě v jádru pravdivý postřeh připíše na vrub Childsovy geniality nebo jej bude považovat za projev badatelské rozpocnosti, kdy se harmonizují velmi odlišné, ne zrovna snadno slučitelné interpretační důrazy. Další úvahy jubilatova kolegy vyznívají spíše ve prospěch druhých z uvedených možností: Childs nepovažuje kánon (kánon bez členu) za novou exegetickou pomůcku, ale za ukazatel ke kontextu, ze kterého je potřeba biblickou literaturu v jejím konečném tvaru vykládat. Kontextem kánonu je „církev jako jeho recipient“ (str. 13). Co to však v důsledku znamená? Dějiny recepce a dějiny působení biblického kánonu, chceme-li je sledovat v podobě a šíři v jaké „skutečně“ probíhaly, se nutně vracejí k otázkám, které si kladla a klade historická kritika. Tyto otázky se neza-

stavují na konečném tvaru kánonu jako daném výchozím datu, nýbrž směřují dále, zpět k jeho hypotetickým protoformám (např. k Předdeuteronomistickému tetrateuchu nebo ke kánonu obsahujícímu pouze Tóru a Proroky apod.). Ke slovu se tak dostávají i Sundbergovy a Swansonovy odmítané diachronní sondy. I v těchto „předkanonických“ dobách měla různá společenství víry své sbírky normativních „kanonických“ knih, které měly pro tehdejší komunity závaznost možná ne nepodobnou závaznosti kánonu dnešního. Církev jako recipient kánonu se tedy nemůže, chce-li skutečně vědět něco o své minulosti a o zdrojích, jimiž se inspirovala, de facto zřít kritických soudů biblických věd. Harrisville tak ve své stati neříká vlastně nic nového, jenom znovu výstižně popisuje Childsův zápas na dvou velmi odlišných frontách, na každé z nich jde o zcela jinak zacílené otázky a jinak uplatňované interpretační důrazy. Výsledky historické analýzy a ahistorické, „konstruktivní“ teologické interpretace konečného textu kánonu nemohou být totožné, nechceme-li, aby se jedno interpretační tázání stalo obětí druhého a naopak. Vystavovat se soustavně rozčarování, že nám historicko-kritické bádání nepotvrzuje naše představy (např. představy MT jako nadčasové normy), je proto bezdůvodné.

Aby nezůstalo jen u kritických soudů, je třeba zdůraznit, že jubilatův boj za soudobý kontext kánonu byl a zůstává úspěšný, což dokládá nejen šíře sborníku a věhlasnost přispěvatelů (S. Fowl, G. A. Lindbeck, P. C. McGlasson), ale také skutečnost, že uvedená kritika není jediným pohledem na Childsův kanonický přístup. Tak kupříkladu Seitz a Greene-McCreightová v úvodu kladně

hodnotí, že jubilant „nevažoval a nepsal v zavedených kategoriích, nýbrž se soustavně snažil, aby biblistika usilovala o vyšší cíle“. Jeho dílo je „svědectvím opuštění starších způsobů badatelské práce a jejího nahrazení neotřelými formami, jež mají podněcovat a instruovat“ (str. 4). Mezi tyto formy patří i výrazný pneumatologický prvek autorovy exegeze a důraz, že Písmo odkazuje *za sebe* k Boží skutečnosti. Zde se ovšem opět ukazuje, že se Childs a někteří jeho kritičtí kolegové biblisté zkrátka dohodnout nemohou. Pro někoho je kánon předmětem badatelského, nekonfesijního a nedogmatického zájmu, pro někoho znamená něco víc...

Snad nejpozoruhodnějším příspěvkem sborníku je studie *Postcritical Canonical Interpretation: Three Modes of Retrieval* Childsova kolegy z Yale George A. Lindbecka. Ten oceňuje snahu kanonického přístupu o postkritické znovuzískání klasické hermeneutiky Písma a zařazuje jej mezi trojici interpretačních způsobů, jimiž lze tuto hermeneutiku odhalit. Předpokladem je, že tyto tři způsoby setrvávají v součinnosti a nebudou si každý sám pro sebe nárokovat exkluzivitu. Přístup Childse, jenž se z podstatné části opírá o výše uvedenou *Biblical Theology of the Old and New Testaments* (1992), je prvním z nich a představuje výklad Písma jako *svědectví* o Boží skutečnosti. Druhý způsob zastupuje Richard Hays svým dílem *The Moral Vision of the New Testament* (1996), které je kanonickou interpretací *narativně strukturovaných symbolických světů* Písma. Tyto světy, které jsou ustavovány novozákonními příběhy, pobízejí čtenáře, aby do nich vstupoval, přebýval v nich, tj. existoval v jejich kanonické infrastruktuře. Tře-

tím způsobem kanonické interpretace je dekonstruktivismem inspirovaná „rekonstrukce“ *diskurzu autora*. Tu ve svém díle *Divine Discourse: Philosophical Reflection on the Claim that God Speaks* (1995) představuje Nicholas Wolterstorff. Zde Lindbeck rozvedením autorových tezí poukazuje na možnost, jak překonat zdráhavost kanonických interpretů – mezi něž počítá právě Childse a Hayse – zohlednit při výkladu záměr autora, důležitého spojení dnešního čtenáře. Toto zdráhání, které je reakcí na velmi úspěšnou teorii intencionálního klamu, s níž přišla nová literární kritika (= co autor svým textem zamýšlel je při výkladu již z principu nepodstatné), lze pryč překonat Derridovým dekonstruktivistickým poukazem na mnohovýznamovost textu. Signifikace textu je podle Lindbecka dána jednak předpokladem jeho existence, jednak extratextuálními faktory, které se podílejí na jeho určitém významu, a to vždy v závislosti na specifickém užití a specifických podmínkách, v nichž se text užívá. Ve světě takto nastíněné plurality významů textu a způsobů, které vedou k jejich odhalení, se jeví i teorie intencionálního klamu pouze jako jedna z mnoha. Při interpretaci se proto můžeme tázat i po záměru autora. Ten je osvětlován odkazem na *komunikativní efekt*, jenž chtěl autor svým textem způsobit, tedy odkazem na autorovy intencionální akty, které – nechceme-li opět koketovat s myšlenou intencionálního klamu – nejsou nahodilé. Lindbeck ve své studii přesvědčivě zasazuje Childsovův kanonický přístup zdůrazňující Písmo jako svědectví do širších souvislostí, které „snižují jeho dvojznačnost a přidávají mu na přesvědčivosti“ (str. 50), do souvislostí zeširoka koncipované syste-

matické teologie, tedy tam, kam Childsovo dílo možná ne svou dikcí, ale rozhodně svou *motivací* směřovalo a směřuje.

Sborník *Theological Exegesis* je pozoruhodným počinem, který dobře dokládá posun, jenž v Childsově díle

a v jeho recepci v posledním desetiletí nastal. Protože je důkladná reflexe tohoto posunu záležitostí přibližně posledních pěti let, nebude o nové a asi i překvapivé pohledy rozhodně nouze.

Filip Čapek

EVANJELICKÁ ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA

Ed. Borislav Petřík a Peter Rybár. ISBN 80-968671-4-8, stran 448. Bratislava 2001.

Průkopnická publikace, vycházející vstříc současné poptávce po atraktivních knihách encyklopedického typu, obsahuje přes 2400 hesel z historie i současnosti evangelictví na Slovensku, od strohých dat a čísel po elementární definice, množství černobílých fotografií. Převládají hesla (1.) jmenná a (2.) místní; najdeme tu ovšem i (3.) hesla věcná. Na začátku knihy seznam autorského kolektivu, recenzentů a autorů fotografií; zkratky a strukturu hesla a poděkování slovenským a německým sponzorům; na konci knihy výběr maďarských a německých názvů sídel církevních sborů a soupis pramenů a literatury.

(1.) Jmenná hesla zabírají osoby a osobnosti církevního života od biskupů a profesorů teologie přes faráře a laické funkcionáře Evangelické církve augsburského vyznání na Slovensku (dále ECAV) až po evangelíky, kteří se zapsali do společenského a kulturního života Slovenska; zvláštní souhrnná hesla mapují působení slovenských evangelíků v zahraničí. Ke každému heslu je připojena bibliografie.

(2.) Místní hesla jsou věnována především církevním sborům, jejich součástí je chronologický soupis místních duchovních (slovenských, příp. též německých a maďarských) a často též obrázků místního kostela; u seniorátů a distriktů jsou mapky a chronologie příslušných církevních funkcionářů.

(3.) Encyklopédia – na rozdíl od obdobné české příručky *Církev v proměnách času 1969-1999*, Praha 2002 – počítá nejen s domácími víry, nýbrž též s čtenářstvem jinocírkevním a necírkevním. Obsahuje proto celou řadu věcných hesel z oblasti církevní historie, věrouky a církevního života. Fakticky tak překračuje rámec praktické příručky pro církevní potřebu a odvázně se rozprahuje směrem k teologické encyklopedii.

I zde pochopitelně převládají informace nad interpretacemi. Církevně-historická hesla registrují – vedle povšechných dat o světové reformaci a slovenském protestantismu (zvláště upozorňují na cenný *Prehľad dejín ev. cirkvi na Slovensku* od 15./16. stol. do současnosti

(na s. 278–281; redakční uzávěrka 31. října 2001) – významné události církevního života ECAV (synody, sněmy); církevní úřady, instituce, grémia; církevní periodika a významné knižní tituly a sborníky (s fotografiemi titulních listů, případně s úplnými seznamy všech článků!); církevní školy a spolky. Čtenář/ka jistě uvítá tabulky a obsáhlé soupisy (např. 63 českých/slovenských modlitebních knih na s. 226n; desítek po r. 1990 rehabilitovaných církevních pracovníků na s. 296n; edic *Tranosciovy Cithary sanctorum* na s. 387). Mnoho hesel je věnováno oblastí prakticko-theologické, ať už jde o církevní rok, církevní hudbu a architekturu, církevní zřízení, evangelickou bohoslužbu, mimonedělní církevní aktivity nebo církevní zvyklosti. Pod tradičními latinskými názvy nebo jejich vžitými slovenskými označeními přináší Encyklopedie úplné slovenské znění liturgických textů (vedle bohoslužebných ordinarií např. 3 starocírkevní kréda, Otčenáš, Desatero).

Některá hesla se neomezují na pouhý popis a přinášejí definice normativního charakteru.

To se týká zejména hesel z dějin dogmatu a theologie (*Donatismus, Pietismus*) nebo evangelické dogmatiky (*Ospravedlnenie, Skutok, Predestinácia*). Tady bylo třeba učinit přísný výběr; sestavovatelé se zřejmě řídili kritériem afinity k protestantismu. I tam, kde by hesla z církevního života sváděla k pouhému popisu ve jménu údajné nestrannosti, zaujímají jejich autoři jasné konfesní (a konfesijní) stanovisko. Tak např. podává heslo *Kázeň slova Božieho* definici kázání založenou na luterském rozlišování Zákona a Evangelia: „Kazateľ v nej (v kázání) interpre-

tuje vybraný biblický text, ktorým volá poslucháčov na pokánie a zvestuje posolstvo evanjelia.“ (s.159) V hesle *Sobáš* se dozvídáme, za jakých podmínek mohou rozvedení uzavřít v ECAV druhý církevní sňatek. To neznamená, že by se autoři bránili střízlivému pohledu zvenčí; ten prokázali např. v hesle *Sociologická charakteristika slovenských evanjelikov na konci 20. storočia* (341n), které mluví suchou řečí statistiky.

Knihy podává plastický obraz o minulém a současném církevním životě slovenských evangelíků. O jejich evangelickém sebeuvědomění svědčí už vžitá terminologická rozlišování (užívané ostatně navzájem oběma hlavními proudy protestantismu) : *evanjelický* = evangelický a. v., tedy luterský; evangelický h. v., kalvinistický = *reformovaný*. (Konfesijní polemiky typu *Bellum Joannis Calvini et Jesu Christi Nazareni*, Bardejov 1596, nebo *Absurda absurdorum absurdissima calvinistica absurda*, Magdeburg 1606, pozdějšího profesora v Jeně a superintendenta ve Výmaru Alberta Grawera ovšem dnes už sotva vzbudí jinou reakci než pokyvování hlavou nebo salvy smíchu.) Vyznání má vždy přednost před národností: Encyklopedie se nejmenuje *Slovenská encyklopédia*, nýbrž *Encyklopédia Slovenska*. Národní a církevní ovšem pro slovenského evangelíka existuje těsně vedle sebe. Jestliže český evangelík byl v Československu a je v Česku cizincem, slovenský evangelík již po dvě století spoluurčuje život novodobého Slovenska. Zřejmě také proto byla jeho existence ve 20. století více spjata s politickým vývoje země než naše – českého čtenáře překvapí intenzita i rozsah perzekucí církve komunistickým režimem v 50. a 60. letech.

Snad ještě malou zmínku o vztazích česko-slovenských. Slovenský evangelík vzhlíží k husitství na Slovensku jako ke svým počátkům – ovšemže právě jen jako k počátkům, neboť jeho vlastní historie se otevírá datem 1517, kdy kupci přivezli do Bardejova *95 článků* M. Luthera. Nejvýznamnějším pojítkem zůstávají desítky evangelických farářů, kteří v prvním dvacetiletí náboženské tolerance v Rakousko-Uhersku, tj. do roku 1800, odešli sloužit do nově vznika-

jících či vzniklých sborů a. v. v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (jejich soupis na s. 382).

Pořadatel Encyklopedie Borislav Petřík zmiňuje ve svém úvodním slově naději, že jejich kniha „přispěje k poznání této církvi, posilní jej identitu a bude svědčit o Kristovom evanjeliu“ (s. 5). Český recenzent ze sesterské církve jeho naději sdílí.

Jan Štefan

KNIŽNICA ETF UK súčasťou elektronickej knižnice časopisov nemeckých univerzít

Elektronické časopisy sa stávajú integrálnou súčasťou knižničných fondov. Od začiatku 90. rokov, kedy začína ich nástup sa počet elektronických časopisov neustále zvyšuje. Pôvodne šlo predovšetkým o elektronické verzie časopisov tlačených, v súčasnosti sa už medzi odbornou verejnosťou udomácnujú aj časopisy výhradne v elektronickej podobe.

S rozšírením časopisov na internete sa prístup k nim stáva pre čitateľa neprehľadným. Časopisy sú dostupné v rôznej forme buď na stránke vydavateľa – komerčného nakladateľstva či vedeckej inštitúcie, majú vlastnú stránku alebo sú súčasťou veľkých bibliografických či plnotextových databáz. Čo sa týka ceny časopisu – zdarma je možné sa dostať väčšinou do plných textov časopisov, ktoré existujú len na internete, u časopisov s tlačenu verziou je možné voľne pozerať obsahy, príp. abstrakty, ale plný text článku je už za poplatok. Prístup k plným textom je podľa stratégie vydavateľa viazaný na heslo, konkrétne počítače či celú sieť inštitúcie.

Jedným z úspešných projektov ako uľahčiť prístup k časopisom na internete je projekt elektronickej knižnice časopisov *Elektronische Zeitschriftenbibliothek (EZB)*.

Projekt vznikol na akademickej pôde v Nemecku, je riadený univerzitnou knižnicou v Regensburgu a v súčasnosti sa na ňom zúčastňuje cca 190 univerzitných a vedeckých knižníc, predovšetkým z nemeckej jazykovej oblasti – Nemecka, Rakúska a Švajčiarska. Z ďalších knižníc sa pripojili univerzitné knižnice v Bolzane, Záhrebe a knižnica Evanjelickej teologickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe.

Cieľom EZB je zhromaždiť vedecké elektronické časopisy všetkých disciplín a poskytovať k nim rýchly prístup pomocou jednotného, štrukturovaného vyhľadávacieho rozhrania. Obsah elektronickej knižnice tvoria teda len odborné časopisy, ktoré poskytujú plné texty na internete – pod jednotným rozhraním sú ponúkané voľne dostupné časopisy ako aj časopisy s plateným prístupom.

V súčasnosti projekt zahŕňa cez 12 200 časopisov všetkých oblastí, z toho 1260 časopisov existuje len v elektronickej podobe a 3020 je voľne dostupných na internete. Spolupracujúce knižnice ďalej poskytujú pre svojich užívateľov prístup k časopisom, ktoré predplácajú.

K jednoduchšej orientácii slúži zoradenie časopisov podľa vedných disciplín – je ich 38. Zo zoznamu je tak možné hneď zistiť, koľko časopisov je ponúkaných k hľadanému odboru. V skupine teológia a religionistika je zaradených cca 130 časopisov, z toho je 45 voľne dostupných pre všetkých užívateľov internetu i v Českej republike. Knižnica ETF UK má z tejto skupiny navyše predplatených 20 časopisov, ktoré sú prístupné on-line z počítačov v sieti ETF UK.

Okrem odborového prehľadu je možné zobrazíť všetky časopisy abecedne alebo priamo vyhľadávať podľa slov z názvu a ďalších kritérií.

V každom zozname časopisov sú k dispozícii ďalšie údaje o časopise (vydavateľské, informácie o formáte, dostupnosti a inštitúciách, ktoré časopis sprístupňujú). Kliknutím na názov časopisu sa záujemca dostane priamo k plnému textu, ak to dovoľujú licenčné podmienky inštitúcie odkiaľ sa k elektronickým časopisom pripája.

Aktualizovaný zoznam časopisov je generovaný z databázy po každom pripojení podľa predplatného zvolenej inštitúcie a je teda špecifický pre každú inštitúciu. Každý titul má preto vyznačenú možnosť prístupu pomocou rôznych farieb (na princípe farebného semaforu): Zelená – voľne dostupné časopisy, ktoré sú zdarma ponúkané na internete. Žltá – plný text je dostupný len pre užívateľov danej inštitúcie (knižnica, príp. univerzita) na základe predplatného. Červená – prístup k plným textom nie je povolený, daná inštitúcia nemá časopis predplatený. Samozrejme väčšinou je zdarma prístupný aspoň obsah a prípadne aj abstrakty časopisu na stránke vydavateľa.

Pri časopisoch s žltou značkou je možné cez odkaz „Readme“ zistiť podmienky, za akých je daný časopis prístupný. Tieto informácie sú v rodnom jazyku tej ktorej inštitúcie, pri časopisoch predplatených na ETF UK je tak možné získať ďalšie informácie o dostupnosti hľadaného časopisu v češtine. Informácie o celom projekte ako aj vyhľadávanie je v nemeckom a anglickom jazyku.

Odkaz na EBZ môžete nájsť na stránke knihovny ETF UK (<http://www.etf.cuni.cz/~library/>) alebo priamo na adrese: <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/select.phtml?bibid=CUNI>

S otázkami sa môžete obrátiť na Mgr. Máriu Trenklerovú z knižnice ETF UK (e-mail: trenkler@etf.cuni.cz, tel. 221 988 105).

(Mária Trenklerová)

PROF. DR. HANS-MARTIN SCHENKE (1929–2002)

Nedlouho poté, co jeho dílo připomenul opožděný sborník prací na jeho počest (Leiden 2002) zemřel profesor Hans-Martin Schenke, koptolog a bibliista-novozákoník.

Schenke po většinu svého života působil v bývalé NDR a čestně překonával překážky, které mu tehdejší prostředí na Humboldtově univerzitě kladlo v jeho práci. Když v roce 1962 vyšla jeho první monografie „Der Gott ‚Mensch‘ in der Gnosis“ bylo zřejmé, že Schenke rozhodujícím dílem přispěl ke kritické dekompozici představ tzv. náboženskodějinné školy o prastarém orientálním božstvu Člověk. Ve skutečnosti tato představa vzniká téměř současně se vznikem křesťanské církve na základě heterodoxních židovských spekulací o Gen 1,26.

Výklad o Schenkeho koptologickém díle a jeho zásluhách na rekonstrukci dějin gnóze a vnitřní stavby gnostických spekulací by zabraly mnoho místa. Stačí připomenout, že již na počátku svého berlínského působení pracoval v týmu UNESCO na kritické edici textů z Nag Hammádí a že vytvořil Berlínský koptologický kruh, který připravil německý překlad těchto textů a stal se vzorem pro náš Koptologický pracovní kruh při Centru biblických studií.

Nebyl však jen koptologem a znalcem gnóze. Spolu s předčasně zesnulým profesorem K.-M. Fischerem napsal dvoudílný inspirativní literární úvod do knih Nového zákona a v několika významných studiích zkoumal možný vliv gnostických představ na ranou christologii.

(Petr Pokorný)

FRIEDRICH-WILHELM MARQUARDT (1928–2002)

25. května 2002 zemřel ve věku 73 let emeritní profesor systematické teologie na Svobodné universitě v Berlíně F.-W. Marquardt. Proslul jednak studii o Karlu Barthovi, u něhož kdysi studoval (jako student pomáhal při korekturách *KD IV/1*, 1953), jednak jako jeden z prvních evangelických protagonistů křesťansko-židovského dialogu. Barthovi věnoval jednak svou disertaci *Objev židovství pro křesťanskou teologii. Izrael v myšlení Karla Bartha (Die Entdeckung des Judentums für die christliche Theologie. Israel im Denken Karl Barths, 1967, 1. svazek Pojednání ke křesťansko-židovskému dialogu)*, jednak svou habilitaci *Theologie a socialismus. Příklad Karla Bartha (Theologie und Sozialismus. Das Beispiel Karl Barths, 1972)*. Kolem habilitace vznikl malý universitní skandál a kniha nadlouho rozděli barthiány na pravicové a levicové; za svého doktoranda a habilitanda se postavil celou vahou své osobnosti patron levicového barthovství Helmut Gollwitzer. Politizaci teologie z šedesátých let zůstal Marquardt věrný; dobře to vyjadřuje jeho obměna známého barthovského sloganu: „Nemluvit dál, jako by se nic nestalo.“ Židovsko-křesťanské a barthovské texty shrnuje kniha *Troufalosti. Teologické kousky z Berlína (Verwegenheiten. Theologische Stücke aus Berlin, 1981)*.

V posledních letech vzbudil pozornost Marquardtův pokus o alternativní dogmatiku, která z tradičního materiálu vybírá jen ta témata, která považuje za aktuální, a novátorsky je interpretuje, namnoze provokativně apelativním způsobem. Obdobný, leč přece jen klasičtější pokus podnikl v pěti / šesti svazcích *Systematických příspěvků k teologii (1980-1995/1999)* Jürgen Moltmann, zatímco jiný basilejský posluchač K. Bartha, Američan Paul van Buren, se v trilogii *Theologie židovsko-křesťanské skutečnosti (1980, 1983, 1988)* naopak s klasickou látkou a jejím standardním traktováním zcela rozešel. Jednotlivé svazky Marquardtova opus magnum vycházely za sebou v rychlém sledu v průběhu devadesátých let: *O bídě a údělu teologie. Prolegomena k dogmatice (Von Elend und Heimsuchung der Theologie. Prolegomena zur Dogmatik, 1988, 2. rozš. vyd. 1992)*, *Křesťanské přiznání k židu Ježíšovi. Christologie (Das christliche Bekenntnis zu Jesus, dem Juden. Eine Christologie I 1990, II 1994)*, *Co smíme doufat, kdybychom směli doufat? Eschatologie (Was dürfen wir hoffen, wenn wir hoffen dürften? Eine Eschatologie I 1993, II 1994, III 1996)* a *Ajaj, kéž bychom tam už byli - teologická utopie (Eia, wären wir da – eine theologische Utopie, 1997)*; dohromady 7 svazků o 3319 stranách. Každý ze svazků je uveden hudebním mottem z německé chrámové písně.

Marquardt měl vřelý vztah k teologii české reformace, v 60. letech jako studentský farář zajížděl z (tehdy Západního) Berlína do Prahy, jeho staršími knihami se občas mihne jméno J. L. Hromádka. V devadesátých letech se Marquardtova berlínského semináře zúčastnili též čeští frekventanti *Studia v Izraeli* Petr Sláma, Mikuláš Vymětal a Petr Tomášek.

(Jan Štefan)